

УДК 346.93

А.М. Найченко,
секретар судового засідання,
Київський апеляційний господарський суд

ОЦІНКА ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Основним завданням суду при вирішенні спору є всебічне, повне та безпосереднє дослідження доказів, які подані до суду. В статті здійснено комплексний аналіз правового інституту оцінки електронних доказів у господарському процесі. Встановлено, що одним із важливих аспектів у даному процесі є принцип внутрішнього переконання судді. Він займає ключове місце при вирішенні справи та формується з правосвідомості, світогляду, правових принципів, ідей, теорій, концепцій, які є результатом теоретичного, раціонального аналізу та відображення правової дійсності судді. Крім того, надано характеристику правовому інституту оцінки електронних доказів та встановлено проблематику його застосування в господарському судочинстві.

Ключові слова: електронні докази, докази в господарському процесі, оцінка доказів, принцип внутрішнього переконання судді.

Постановка проблеми. В усіх суспільних відносинах застосовуються електронні технології, не є виключенням і господарські відносини. Використання електронних технологій у господарських відносинах допомагає учасникам вказаних відносин ефективно здійснювати господарську діяльність. Постійний розвиток інформаційних технологій потребує відповідного законодавчого регулювання. Недостатність та недосконалість законодавчого регулювання інформаційних технологій є проблемою, яка виникає при застосуванні та оцінці електронних доказів у господарському процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут електронних доказів є недостатньо дослідженим. Одними з останніх дослідженням вказаного інституту займалися О.О. Присяжнюк, О.П. Євсєєв в своїй науковій

праці «Електронні докази в господарському процесі: проблеми формалізації» та Т. Васильченко у праці «Новели інституту доказування у господарському судочинстві». Крім того, фахівцями, які досліджували дане питання є: І.В. Булгакова, Р.С. Бурганов, Н.Є. Блажівська, О.Т. Боннер, К.Л. Брановіцький, О.П. Вершинін, Г.Г. Воробйов, С.П. Ворожбіт, М.В. Горєлов, Д.Д. Луспенник, М.О. Мітрофанова, Т.В. Рудої, Ю.Н. Столярова, Р.В. Тертишнікова, С.Я. Фурса, Ж.В. Хацук та інші.

Однак, враховуючи ступінь розвитку суспільних відносин практичні аспекти оцінки електронних доказів потребують подальшого вивчення та, відповідно, правового регулювання в господарському законодавстві.

Формування цілей статті. Метою дослідження є надання правової

характеристики оцінці судом електронних доказів у господарському процесі та з'ясування проблемних питань, що виникають в даному процесі.

Виклад основного матеріалу. Приписами статті 73 Господарського процесуального кодексу (далі — ГПК) України встановлено, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [1].

ГПК України до засобів доказування, які можуть бути застосовані в господарському процесі відносить: письмові, речові та електронні докази, висновки експертів і показання свідків.

Електронний доказ — це один із видів доказів, які має право використати учасник судового провадження для встановлення істини у спірних правовідносинах. Правильна оцінка судом доказів, в т.ч. й електронних доказів, має велике значення для винесення законного та обґрунтованого рішення в справі.

Внаслідок особливої правової природи та власних специфічних ознак електронні докази в ГПК України займають самостійне місце на рівні із письмовими та речовими доказами.

Правове регулювання інституту електронних доказів на законодавчому рівні допоможе учасникам господарського процесу доводити певні факти, які мали місце під час господарської діяльності в комп'ютерних інформаційних системах, а господарським судам — приймати вказані докази та надавати їм правову оцінку.

Частиною 1 статті 96 ГПК України встановлено, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про

обставини, які мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [2].

В науковій літературі під електронним документом прийнято вважати документ, який створений та може бути використаний виключно в межах комп'ютерної інформаційної системи. Так, приписами статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлено, що інформація, яка міститься в електронному документі має включати обов'язкові реквізити документа. Статтею 7 вищевказаного Закону передбачено, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [3].

Варто зазначити, що не всі електронні документи можливо застосувати в якості оригіналу. До документів, що не можуть існувати в електронній формі належать:

— свідоцтво про право на спадщину;

— документ, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування центра-

лізованого сховища оригіналів електронних документів;

— в інших випадках, встановлених законом [4].

Електронні документи наділенні особливими специфічними рисами, тобто вони:

1) вимагають обов'язкового використання особливих реквізитів;

2) фіксуються на спеціальних електронних носіях;

3) мають спеціальну процедуру перетворення цифрових даних на документ традиційного режиму;

4) безпосереднього не сприймаються без допомоги спеціальних технічних і програмних засобів;

5) за своїм змістом, як правило, є правочинами.

Необхідно відмітити, що законодавець не надав повного визначення електронного документу, яке б відображало всі його істотні відмінності та не передбачив, які обов'язкові ознаки він повинен мати для того, щоб суд визнав його належним доказом і долучив до матеріалів справи.

Основним завданням суду при вирішенні спору є всебічне, повне та безпосереднє дослідження доказів, які подані до суду. Суддя в процесі оцінки доказів, в т.ч. й електронних, здійснює розумову діяльність, завдяки якій визначає належність та допустимість доказів, їх достовірність, достатність та взаємний зв'язок в цілому. Дана діяльність здійснюється у відповідності до законів логіки та в умовах, що встановлені правовими нормами.

Труднощі, які існують на даний час при дослідженні електронних доказів, у зв'язку зі специфічністю індивідуальних актів судового дослідження, дають підстави вважати, що оцінка доказів ще довгий час буде здійснюватись за внутрішнім переконанням судді. Але наукові дослідження, розробки мають

сприяти тому, щоб це переконання базувалось на якомога більш точних, повних, ґрунтовних, беззаперечних та об'єктивних підставах.

На даний час у практиці склалися деякі правила забезпечення достовірності електронних доказів і пред'явлення їх в суді:

1) якщо електронний документ містить в собі графічну або текстову інформацію, то роздруковується його паперова копія, яка оформлюється і завіряється уповноваженою особою та копія якої долучається до матеріалів справи. Досліджується дана копія як звичайний письмовий документ. Аналогічна ситуація з сторінками в мережі Інтернет;

2) якщо операції, що документально підтверджуються електронним документом (електронний документ підписаний ЕЦП), а сторони не визнають надання послуг, що підтверджуються цим документом, то призначається комплексна експертиза за даними щодо автентичності ЕЦП;

3) якщо електронний документ містить аудіо- або відеоінформацію, то, як правило, робиться копіювання таких файлів на окремий переносний електронний носій, який долучається до матеріалів справи та досліджується за допомогою спеціальних технічних засобів.

Суд при здійсненні оцінки доказів має дотримуватись наступних принципів:

— принципу внутрішнього переконання;

— принципу безпосереднього, повного, всебічного та об'єктивного дослідження доказів у всій сукупності;

— принципу законності.

Принцип внутрішнього переконання судді полягає в тому, що суддя самостійно вирішує питання достовірності поданих доказів та достатності

їх для прийняття законного рішення у справі. Тобто, внутрішнє переконання судді — це особисте ставлення останнього до певного об'єкту, яке з'являється у процесі розгляду справи та базується виключно на доказах.

Під внутрішнім переконанням слід розуміти сформоване під час розгляду справи уявлення судді про те, як слід вирішити спір. В.Ф. Бойко зазначає, що внутрішнє переконання — це світогляд судді, котрий формується з народження, протягом усього життя — тобто це життєвий досвід, загальна культура, юридичний досвід [5, с. 100]. Ю.М. Грошевий вважає, що внутрішнє переконання судді становить собою усвідомлену потребу судді, використання ним власних думок, поглядів і знань. Воно пов'язане з правосвідомістю судді, яка розглядається як форма суспільної свідомості, що поєднує систему поглядів, ідей, уявлень, теорій, а також почуттів, емоцій і переживань. Вони характеризують ставлення людей і соціальних груп (у тому числі й через фактичну поведінку) до діючої й бажаної правової системи [6, с. 64].

Здійснивши аналіз вищенаведених тверджень науковців, можна зробити висновок, що внутрішнє переконання — це елемент розумової діяльності, який безпосередньо пов'язаний з дослідженням та оцінкою доказів, що відображає фактичний склад правовідносин, наявних у справі.

Тобто, внутрішнє переконання судді, як і будь-якої іншої людини, базується на його правосвідомості, світогляді, правових принципах, ідеях, теоріях, концепціях, які є результатом теоретичного, раціонального аналізу та відображення правової дійсності.

Що ж стосується принципу безпосередності оцінки доказів, то він означає, що суд має дослідити докази безпосередньо в судовому засіданні.

Даний принцип полягає в сукупності закріплених законом правил, які встановлюють спосіб прийняття судом певних доказових об'єктів, які мають значення для вирішення справи.

Для встановлення певних фактів господарський суд здійснює безпосереднє дослідження письмових, речових та електронних доказів, висновків експертів, допитує свідків, заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі, експертів, а також оголошує такі пояснення, покази та висновки, які викладені в письмовій формі.

Принцип повноти оцінки доказів означає, що суд зобов'язаний дослідити та оцінити всі зібрані у справі докази, які, звісно, є допустимими.

Що ж стосується принципу всебічності, то він означає, що суд оцінює докази комплексно, з урахуванням наявних у справі матеріалів та пояснень всіх осіб, які приймають участь у справі.

Принцип об'єктивності в оцінці доказів означає, що суд є незацікавленою стороною у вирішенні спору та, відповідно, є неупередженим при оцінці доказів.

Належність і допустимість доказів при розгляді конкретного спору визначаються судом, виходячи з вимог законодавства.

Необхідно відмітити, що ГПК України забороняє суду з власної ініціативи збирати докази, які стосуються предмету спору, крім випадків коли в суду є сумнів у добросовісному здійсненні учасниками справи своїх процесуальних прав чи виконанні обов'язків відносно певних доказів.

При розгляді справи в господарському процесі необхідними умовами для здійснення правильної оцінки судом доказів є:

— встановлення зв'язку доказів з обставинами справи;

- збирання доказів;
- вилучення доказів.

Так, до характеру зв'язку доказів, що підлягають встановленню з обставинами справи відносять прямі та непрямі докази.

Прямим доказом є доказ, що безпосередньо пов'язаний з встановленням обставин, іншими ж словами він їх спростовує (наприклад, договір, як письмовий доказ безпосередньо підтверджує наявність або відсутність певних умов).

Існують випадки, коли зв'язок між доказом та обставиною, яку встановлюють є більш складним і багатозначним. В таких випадках з доказу не можливо зробити однозначний висновок щодо наявності чи відсутності певних обставин. Такі докази вважаються непрямыми.

Для використання електронного документу як доказу в господарському процесі він повинен бути отриманий з дотриманням процесуальних правил збирання доказів. Однак, ГПК України не містить процесуальних правил збирання, вилучення електронних доказів. А щоб докази, в тому числі і електронні, могли бути визнані допустимими і використані як засоби доказування, їх слід вірно зібрати.

Під час здійснення правосуддя судді, за відсутності правової регламентації цього питання, на свій страх і ризик долучають до справи електронні матеріали в роздрукованому вигляді, якщо сторони не спростовують їх достовірності.

Що ж стосується правової регламентації відносин, які виникають між господарським судом і учасниками господарського процесу, то вона не

повинна бути бар'єром, що перешкоджає захисту законних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання, навпаки, вона повинна відповідати тим відносинам, які покликана впорядкувати.

Для того, щоб виправити незадовільну ситуацію, що склалась в господарському судочинстві з використанням електронних доказів необхідно передбачити чіткий порядок правил щодо збирання, вилучення, оцінки та дослідження електронних доказів господарським судом.

Висновки. Здійснивши комплексний аналіз інституту оцінки господарським судом електронних доказів варто відмітити, що останній є складним процесом у судочинстві. Одним із важливих аспектів у даному процесі є принцип внутрішнього переконання судді. Він займає ключове місце при вирішенні справи та формується з правосвідомості, світогляду, правових принципів, ідей, теорій, концепцій, які є результатом теоретичного, раціонального аналізу та відображення правової дійсності судді. На законодавчому рівні досить важко врегулювати проблему, яка пов'язана зі свавільним трактуванням електронних доказів під час розгляду справи в господарських судах, оскільки визначення належності, допустимості, достовірності та достатності даних доказів, а також їх оцінка, дослідження залежать від сформованих у судді внутрішніх принципів. А тому, залишається відкритим проблемне для багатьох учасників судового процесу питання щодо правового регулювання принципу внутрішнього переконання судді при здійсненні оцінки електронних доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> — Назва з екрана.
2. Там само.
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-15 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>. — Назва з екрана.
4. Електронний документ [Електронний ресурс] // Вікіпедія : https://uk.wikipedia.org/wiki/Електронний_документ. — Назва з екрана.
5. Бойко В.Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи : [навч. посібник] / Бойко В.Ф. — К.: МАУП, 2004. — 176 с.
6. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве / Ю.М. Грошевой. — Х.: Вища школа, изд-во при Харьк. гос. ун-те, 1975. — 144 с.

Найченко А.М.

Оценка электронных доказательств в хозяйственном процессе.

Аннотация. Основным заданием суда при решении спора является всестороннее, полное и непосредственное исследование доказательств, которые представлены в суд. В статье осуществлен комплексный анализ правового института оценки электронных доказательств в хозяйственном процессе. Установлено, что одним из важных аспектов в данном процессе есть принцип внутреннего убеждения судьи. Он занимает ключевое место при решении дела и формируется из правосознания, мировоззрения, правовых принципов, идей, теорий, концепций, которые являются результатом теоретического, рационального анализа и отражения правовой действительности судьи. Кроме того, предоставлена характеристика правовому институту оценки электронных доказательств и установлена проблематика его применения в хозяйственном судопроизводстве.

Ключевые слова: электронные доказательства, доказательства в хозяйственном процессе, оценка доказательств, принцип внутреннего убеждения судьи.

A. Naichenko

Estimation of electronic proofs in economic court.

Summary. A basic task to the court at the decision of dispute is all-round, complete and direct research of proofs that presentation in a court. In the article the complex analysis of legal institute of estimation of electronic proofs is carried out in an economic court. It is set that one of important aspects there is principle of internal persuasion of judge in this process. He occupies a key place at decision of dispute and formed from sense of justice, world view, legal principles, ideas, theories, conceptions that are the result of theoretical, rational analysis and reflection of legal reality of judge. In addition, description is given to the legal institute of estimation of electronic proofs and is set the range of problems of his application in the economic court.

Keywords: electronic proofs, proofs in an economic court, estimation of proofs, principle of internal persuasion of judge.